

Posudek školitele

Gregor Buß, Kolaborace katolické církve a kněží se státním režimem NDR z teologicko-etické perspektivy, Disertační práce, Praha 2010

Školitel: Prof. Dr. Albert-Peter Rethmann

Gregor Buß předkládá ve své práci výsledky tříročního výzkumu kolaborace katolických duchovních s komunistickým režimem v bývalé NDR. Takto postavený projekt nepředstavuje složitou problematiku jen kvůli malému časovému odstupu od dané doby, ale i odvážný přístup, protože není vůbec lehké posuzovat rozhodnutí kněží pro spolupráci právě z etického hlediska.

Právem se autor předložené doktorské disertační práce omezuje na analýzu chování *katolických* kněží, protože se katolická církev ve srovnání s evangelickou církví v NDR nacházela ve větší míře v postavení menšiny.

Autor rozděluje svoji práci do dvou částí: V části A představuje výsledky vlastního velmi pečlivého badání v archivech bývalé státní bezpečnosti („Ministerium für Staatssicherheit - MfS“) bývalé NDR. Vypracování této historické části na základě prakticky všech relevantních složek spolupracujících kněží, přítomných v archivech MfS, získává už samo o sobě pro autora velký respekt. Aby bylo vůbec možné pochopit celkovou situaci, ve které se nacházeli církev a kněží, analyzuje Buß nejprve roli MfS a jeho metody v boji proti katolické církvi (kap. 1). K úplnému vnímání specifické role církve je potřeba reflektovat i oficiální kontakty mezi církvemi (kap. 2), o nichž se diskutovalo již před rokem 1989 ale k nimž však patrně neexistovala žádná alternativa. Zpravidla byly vedené centrálně v archivu v Berlíně. Na základě „případu Hanisch“ z Drážďan (2.3) autor ilustruje, jak lze těžko posuzovat chování pověřených kněží zejména v kontaktu s MfS, kteří se přes oficiální pokyny vždy pohybovali na tenkém ledě.

Svůj převažující zájem G. Buß však směřuje na neoficiální kontakty mezi MfS a katolickou církví (kap. 3). Analyzuje propagační metody a strategie MfS, předkládá statistický přehled o věku spolupracujících kněží, o délce jejich spolupráce, o důvodech pro ukončení činnosti ve funkci neoficiálního spolupracovníka atd. V této i následující kapitole se ukazují plody důkladného a pečlivého badání autora v různých archivech

východoněmecké státní bezpečnosti. Typologii kněží spolupracujících s MfS v kap. 4 hodnotím jako velmi osvětlující. Taková klasifikace se zatím v literatuře neobjevila. Představuje velký pokrok v procesu porozumění éře státního režimu NDR. Zároveň Buß upozorňuje i zde na hranice historického bádání. Tato kapitola vede k nutnosti k dalšího kroku: k etické reflexi historického nálezu.

Část B rozděluje autor do dvou kapitol. Kapitola 5 analyzuje to, co vyznačuje mravní jednání jako takové, blíže jak souhrnů chtění, možnosti event. umění („Können“) a poznání. Autor zde vlastně předkládá vzorným způsobem úvod do filosofické etiky, analyzuje komplexní fenomén mravního jednání v souhrně motivace s etickým jednáním, lidskou svobodou a kognitivní kompetencí člověka. Málokdy jsem měl příležitost číst práci, která by byla z jednoho hlediska psána velice čtivě a upoutala čtenáře i svým stylem, která zároveň z druhého hlediska představovala po obsahové stránce vysoce zajímavý úvod do základů mravního rozhodování. Upozorňuji pouze na kap. 5.2.1, ve které autor vypracoval (na základě dřívějších pojednání Hübenthala, Schockenhoffa et al.) částečné překrytí myšlenek Imanuela Kanta a Tomáše Akvinského. Tato reflexe však nepřináší hodnotu pouze sama o sobě, nýbrž představuje inteligentním způsobem myšlenkový „nástroj“ pro pochopení toho, co se odehrávalo v případech kněží, kteří s MfS spolupracovali (kap. 5.2.4, 5.3.4., 5.4.4).

V části B prokazuje G. Buß svoji erudici v teologické etice. Příkladným způsobem recipuje a systematizuje již publikovanou literaturu (srov. široký základ použité literatury na str. 330-352). Nadto je i schopen dospět k vlastním syntézám (srov. např. jeho kritické poznámky k E. Schockenhoffovi na str. 231, pozn. 781, či jeho „model ledovce“ na str. 233 n. – „Model ledovce“ se nachází již v trochu jiném kontextu u Klause Demmera, Deuten und Handeln, 170, na což i Buß upozorňuje na str. 280).

V kapitole 6 reflektuje autor způsob utváření identity člověka jeho okolím. Nelze oddělit „Já“ od „My“, které jsou, jak Buß právem ukazuje, „nerozlučně propletené“ (str. 282). V této kapitole recipuje stěžejní autory jako Taylora a Galbraitha.

Na rozdíl od přístupu státní ideologie NDR v dané době nelze člověka redukovat na „socialistickou osobnost“ (str. 292). Křesťanská etika vychází ze širšího vnímání antropologie. Přesto shledávám zajímavým, jak Buß konfrontuje tyto ideje se situací katolického „ostrova“ v socialistickém státě (kap. 6.1.3.2). Každopádně zdůrazňuje, že

lidská osobnost není jenom výsledkem svého biologického vybavení a utváření společností, vždy zůstává i plnovýznamovým subjektem (str. 300). Myšlenková koncepce Christine Korsgaardové z USA podporuje tuto základní myšlenku, že člověk je subjektem, který rozhoduje o své osobě, svým rozhodováním, jednáním, mluvením sám sebe konstituuje - mimochodem nikoli libovolně, ale v návaznosti na univerzální mravní řád. Tuto myšlenku sebekonstituce lidství, spojuje autor následně s teologickou koncepcí Mikuláše Kusánského a vysvětluje tím onu specifickou teologickou dimenzi: člověk objevuje Boha samotného, když sám sebe přijímá ve všech svých aspektech. Dále naráží člověk při nalézání sebe samotného stále znovu na své hranice. Proces sebekonstituce zůstává nedokonalý (str. 310) - i hříchem a vinou. Svě konečné odpovědi nachází posléze jenom v Bohu (str. 312).

Nemohu zde představit popis všech myšlenkových kroků autora. Jenom tolik zamýšlím zdůraznit: G. Buß spojuje velmi přesvědčivě koncepce moderních filosofů s hledáním teologie a přesvědčením popř. reflexí teologických autorů z minulosti a přítomnosti.

Závěr:

Nemohu v rámci tohoto posudku postihnout všechny aspekty, které čtenáře přesvědčují o talentu teologického autora Gregora Buße a výborné kvalitě předložené disertační práce. Pro shrnutí zdůrazňuji:

V první části disertační práce ukazuje G. Buß vzorným způsobem jak rozumí úloze potřebné hermeneutiky pro citlivé zacházení s materiálem MfS. Je správné, že se nesnaží o posuzování jednotlivých případů kněží, kteří s MfS spolupracovali. Síla výsledků předložené práce spočívá spíše v tom, že Buß v ní vypracovává kritéria pro etické posuzování kolaborace a poukazuje na komplexnost různých případů spolupráce a také na to, jak je složité a často dokonce i nemožné posuzovat jednotlivé případy výlučně na základě složek státní bezpečnosti.

Při čtení této práce se čtenář ptá, proč zatím nikdo jiný nepodnikl tento pokus se přiblížit fenoménu kolaborace i z etického hlediska. Ale snad k tomu dozrál čas až nyní, 20 let po pádu komunistického režimu.

Frankfurt nad Mohanem, Praha, 20.9.2010

Prof. Dr. Albert-Peter Rethmann